

Plato's mythen voor de eenentwintigste eeuw

Recensie

Bert van den Berg en Hugo Koning, *De mythen van Plato. Verhalen voor alle tijden* (Eindhoven: Damon, 2022), 208pp. ISBN 978 94 6340 321 4.

Wat als Plato zich had beperkt tot argumenten? Als hij geen mythes had geschreven als die van Atlantis, van de zielenwagenmenner, van de bolletjesmensen? Had hij dan ook maar bij benadering de rol gehad die hij in onze cultuur eeuwenlang heeft gespeeld en nog speelt? Hoogstwaarschijnlijk niet. Toch kun je op basis van zijn kritiek op de dichters van en voor zijn tijd denken dat hij de mooie mythen in zijn dialogen maar beter achterwege had kunnen laten, wilde hij consistent zijn.

Simpel ligt bij Plato niets. Duidelijk is dat Plato's mythenkritiek zijn eigen mythische composities niet uitsluit, net zomin als zijn kritiek op het geschreven woord het een inconsistente keuze maakt om zelf dialogen te schrijven. Maar dat daartussen spanning heerst, is helder. Ook de verhouding tussen argumenten en mythen in Plato's werk is niet eenduidig, zoals het aanhoudende wetenschappelijke debat daarover laat zien.

Het hier voorliggende boek presenteert een nieuwe vertaling van bekende en minder bekende mythen van de hand van Plato. Een interpretatief essay volgt elke mythe of groepje mythen. Deze essays voorzien de mythen van hun traditioneel-mythische achtergrond, leggen uit hoe ze zich verhouden tot de filosofische ideeën die in Plato's werk naar voren komen, en lichten steeds een aantal episodes uit hun receptiegeschiedenis uit. De auteurs zijn er met deze opzet in geslaagd een uiterst leerzame blik te werpen op de manier waarop Plato's mythen het Westerse wereldbeeld mee hebben helpen

vormen en hoe de vragen en belangen van steeds nieuwe eeuwen tot zowel diepzinnige als bizarre herinterpretaties van deze verhalen hebben geleid. *En passant* leert de lezer ook nog eens de belangrijkste elementen uit Plato's filosofie kennen.

Zoals velen vinden ook de auteurs mythen *bon à penser*, zoals ze in hun inleiding in navolging van Claude Lévi-Strauss zeggen: 'goed om mee te denken' (7-8). Maar waar het Lévi-Strauss vooral ging om mythische structuren in het algemeen en om de manier waarop mythen denken, met behulp van mensen als het ware, gaat het in dit boek om Plato's individuele mythen en om de manier waarop mensen met behulp van die mythen hebben nagedacht over de uitdagingen van hun cultuur en tijd.

Volgens de auteurs zijn Plato's mythen uitstekende denkmiddelen vooral omdat ze, anders dan zijn verstandsgerichte dialectiek, tot de verbeelding spreken (7-8). Ze leveren beelden die de filosofische inhoud effectief bij mensen binnenbrengen. Via de verbeelding zorgen ze ook voor de motivatie die mensen nodig hebben om te doen wat hun verstand juist vindt. Zo vergelijken de auteurs het beeld van de wagenmenner, waarin Plato onze (volgens hem) lagere driften met een lelijk paard vergelijkt, met schokkende beelden uit een abattoir die tot een vegetarische leefstijl aanzetten: in beide gevallen kan afschuw een verstandelijk oordeel kracht bijzetten (134-136).

De auteurs kiezen de benadering van Platokenner Kathryn Morgan in hun onderscheid tussen educatieve en filosofische mythen (14-17). Opvoedkundige mythen zijn bedoeld om hun doelpubliek de politiek juiste kant op te sturen doordat ze deze mythen voor waar houden, hoewel ze onwaar zijn. Hieronder valt Plato's beruchte nobele leugen. Deze groep presenteren de auteurs als eerste. Dan volgen de zogenaamde filosofische mythen, die in aanvulling komen op de dialectiek, en de rationele overtuiging verrijken met verbeelding. Als laatste volgen de mythen die te maken hebben met het hiernamaals, als bijzondere groep binnen de filosofische mythen.

Her en der worden concepten wat vaag gehouden in dit verder overtuigende boek. Zo hinken de auteurs in hun behandeling van filosofische mythen op twee gedachten. Zijn ze inderdaad bedoeld om mensen die op basis van argumenten al overtuigd zijn – van bijvoorbeeld de onsterfelijkheid van de ziel – het motiverende zetje te geven? Of gaat het over dingen waar we met argumenten niet bij komen? (Vergelijk bijvoorbeeld pp. 15-16 met 132 en 198.) Een ander geval: is het nu wel (27) of niet (32) een zwaktebod om het aanstootgevende van de nobele leugen weg te masseren door *pseudos* als 'fictie' in plaats van 'leugen' te lezen? In het essay na de wagenmennermythe uit de *Phaedrus* leggen de auteurs terecht een link naar Plato's rol in het dualistische denken

over ons menszijn, dat ziel en lichaam, ratio en emotie tegenover elkaar zet. Maar van daaruit zijn we in de volgende alinea opeens bij de *homo economicus* die ook rationeel zou denken (134). Je zou hieruit kunnen opmaken dat de economische rationaliteit van het effectief realiseren van eigenbelang zomaar gelijk te stellen is met het op het goede gerichte verstand bij Plato.

De auteurs hebben naar eigen zeggen ‘alle mythen van Plato’ opgenomen in dit boek (20). Dat is lastig, al was het maar omdat moeilijk te bepalen is wat als mythe telt. Terecht nemen ze *Wetten* 713a-e op, dat vaak als mythe over het hoofd wordt gezien: deze mythe beschrijft het wel en wee van mensen in het zogenaamde tijdperk van Kronos, waarin ‘beschermgeesten’ (*daimones*) de mensen bestuurden. Afwezig (en onbenoemd) is daarentegen het scheppingsrelaas uit de *Timaeus*, dat de spreker expliciet als mythe presenteert. De vermoedelijke reden hiervoor is even helder als pragmatisch: het zou te veel ruimte vragen. Maar ook korte kandidaat-mythen ontbreken (zoals de Aesopusmythe in *Phaedo* 60c, de waterdragers in *Gorgias* 493a-c, of het lot van de zielen in *Meno* 81a-d). Nu is dit allemaal niet heel problematisch; je moet nu eenmaal keuzes maken. Maar door hun claim ‘alle mythen van Plato’ op te nemen suggereren de auteurs een eenduidigheid die bij Plato bijna nooit te vinden is. Bovendien is, nog los van de keuze voor specifieke tekstgedeelten, een belangrijk kenmerk van Plato’s schrijven hoezeer mythe en argumentatie erin verweven zijn. Van daaruit is goed te verdedigen dat de auteurs ook de Grotvergelijking uit de *Staat* opnemen en de beschrijving van de ladder van de liefde uit het *Symposium*. Als motivatie voeren zij aan dat deze in hoge mate goed om ‘mee te denken’ zijn. Datzelfde geldt vermoedelijk voor *Wetten* 903b-905d; geen mythe, wel een inhoudelijk heel passende passage.

Bijzonder geslaagd zijn de essays in hun schets van de receptiegeschiedenis van de verschillende mythen. Ze lopen van de renaissance tot de nieuwste filmgeschiedenis en maken de lezer bekend met een breed spectrum aan intellectuele reflectie, van de hedendaagse *philosophy of mind* en politieke filosofie tot de juridische en emancipatoire rol van Plato’s mythen in het maatschappelijk debat over gender en seksualiteit. Steeds wordt duidelijk dat zorgen uit de eigen tijd de blik op Plato bepalen. Het essay over de Atlantis-mythe uit *Critias* en *Timaeus* illustreert dit doeltreffend. Plato bedenkt dit verhaal met een grote portie reflectie op het Atheense imperialisme. In de renaissance wordt het een middel om de autoriteit van antieke denkers te rijmen met de ontegenzeggelijke ontdekking van Amerika. En in de twintigste eeuw ondersteunt het – in het hoge noorden – pogingen van nationaalsocialisten als de Nederlander Herman Wirth om de superioriteit van het ‘atlantisch-noordelijke ras’ aan te tonen.

De combinatie van vertalingen en interpretatieve essays maakt dit boek zelf een goed denkmiddel. In de onderwijspraktijk kan het menige les over mythologie verrijken. Daarenboven loont het de (geringe) moeite van het lezen voor ieder die geïnteresseerd is in de manier waarop oude teksten door de eeuwen heen tot nieuwe gedachten hebben geleid.

Albert Joosse
l.a.joosse@rug.nl

